

Сања Ж. Ђуровић*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српски језик

https://doi.org/10.18485/ai_petrovic_goran.2020.ch10
821.163.41.09 Петровић Г.
811.163.41'373.23

ТИПОВИ АНТРОПОНИМИЈСКИХ ЈЕДИНИЦА У КИНО-НОВЕЛИ „ИСПОД ТАВАНИЦЕ КОЈА СЕ ЉУСПА” ГОРАНА ПЕТРОВИЋА

У раду се анализира стилска функција антропонима у зависности од њихове структуре, творбе и мотивације у роману *Испод таванице која се љуспа* Горана Петровића. Ономастичке јединице као део језичког система лишене су семантичког садржаја. Другим речима, оне само именују, не означавају. Међутим, у књижевном тексту оними имају више функција и њима се преносе различите поруке. Текст обилује антропонимијским јединицама и писац их је пажљиво бирао. Антропоними имају посебну функцију у тексту и стилски ефекат.

Кључне речи: Горан Петровић, *Испод таванице која се љуспа*, антропоними, ономастистика

1. У раду се анализира стилска функција антропонима у зависности од њихове структуре, творбе и мотивације у кино-новели *Испод таванице која се љуспа* Горана Петровића. Ономастичке јединице као део језичког система лишене су семантичког садржаја. Другим речима, оне само именују, не означавају. Међутим, у књижевном тексту оними имају више функција и њима се преносе различите поруке.

* sdjurovic74@gmail.com; sanja.djurovic@filum.kg.ac.rs

У литератури се као основни задатак стилистичке ономастике или ономастилистике истиче откривање начина на који ономастичке јединице – које су иначе семантички празне и имају функцију именовања – у књижевноуметничком тексту добијају конотацију и имају стилску функцију. Избором одређеног имена, презимена или надимка, аутор идентификује јунака. Циљ нашег рада јесте разоткривање стилематичности онимских јединица. „Под стилематичношћу се подразумејева онеобичајена језичка структура, а под стилогеношћу стилска вриједност онимске јединице” (Ковачевић 2012: 298).

2. „Таваница” је први пут објављена на руском језику под насловом „Киносеанс” 2005. године¹. Имала је нешто више од седам страна. Прича је садржавала само опис догађаја, а „ликови су били неодређено именовани као група гледалаца...” (Петровић 2010: 180). У белешкама уз роман писац још каже: „Зато сам током 2005. и 2006. године, склапајући приповедачку збирку, решен да уврстим и причу „Испод таванице која се љуспа”, одлучио да персонализујем јунаке, њих тридесетак, који су филм гледали у тренутку када је пројекција прекинута, када је објављена смрт председника Социјалистичке Федеративне Републике Југославије” (Петровић 2010: 180). Након ових допуна *Таваница* је имала око седамдесет страна. Писац се причи поново вратио 2009. када је пожелео да учини неке измене и допише неколико страница, а дописао је око сто страница и књига је објављена на француском језику. Српска верзија у издању Новости из 2010. године има поднаслов кино-новела, а у односу на француско издање има и десетак страница више као и белешку писца где се истиче „како је свет приче независан и често сложенији у односу на наше животе, на животе писца, читалаца и издавача” (Петровић 2010: 182).

1 Ове податке налазимо у белешкама уз роман које даје писац.

Чињеница да је писац именовану јунака посветио посебну пажњу резултирала је тиме да сваки антропоним има своје место у роману и носи иза имена посебну причу. Ако је име и презиме обично, онда надимак преузима главну улогу.

У анализи се нећемо бавити примерима антономазије типа папагај Демократија пошто је о томе писао М. Ковачевић у раду „Двозначно (не)оглашавање Демократије у роману Горана Петровића *Исиод шаванице која се љусца*” (2014). „Један од главних ликова романа јесте папагај чије је име Демократија. Будући да дата лексема има антономазијску функцију властитог имена, а као заједничка именица има значење врсте друштвеног уређења, бисемичност дате лексеме у тексту романа почива управо на интерференцији њеног основног и антономазијског значења” (Ковачевић 2014: 23)².

3. Три главна јунака су Руди Прохаска, разводник Симоновић и папагај Демократија. Писац је тридесетак ликова сместио у краљевачки биоскоп у коме се, у једном тренутку, прекида пројекција на вест о Титовој смрти. У центру збивања је Чех Руди Прохаска чији је деда приказивао филмове и турском султану, а унук, који је наследио љубав према филму и оженио се Краљевчанком, остао је у Краљеву и основао биоскоп.

Критичари неретко говоре да су ликови воштани, умртвљени и заробљени у своје једнодимензионалне карактере базиране на наглашавању њихових хумористичких аспеката, или пак на критичком осврту ауторовом на ликове посматране као социолошке типове из времена о коме се приповеда. Нема продубљивања ликова, већ су то више скице лика. Кроз анализу имена покушаћемо да утврдимо зашто је то тако.

2 О значају поменутог и других ономастичких радова М. Ковачевића више у Шћепановић 2019.

4. Анализа корпуса подразумева опис структуре, творбе и мотивације антропонима. Ради прегледније анализе корпус је представљен према структури. Запажа се да се у роману антропоними употребљавају самостално, као једночлане јединице (имена, презимена, надимци) и у различитим комбинацијама, као вишечлане јединице (двочлане: *име + њрезиме, име + хипокористички имена, име + надимак*; трочлане: *име + њрезиме + надимак; име + хипокористички имена + њрезиме* итд.). Такође, издваја се група антропонијских јединица која се односи на личности из уметничког живота. Често није могуће разликовати двочлано име, хипокористичку преинаку личног имена и надимак (нпр. *Бодо, Мара* и сл.), те презиме, породични надимак и надимак (*Веби, Невајда* и сл.).

4.1. Именовање мушких особа

а) Пуно име и њрезиме (*нејде и средње слово*)

Јосип Гец (18); Ђурђе Ђорђевић (48, 113, 118); Рудолф Прохаска (57); Франц Прохаска (57); Лазар Љ. Момировац (74, 108, 118).

Поред нама уобичајеног Ђурђе Ђорђевић, јављају се и два чешка – Рудолф и Франц Прохаска. Страног порекла је и Јосип Гец. Презиме Момировац више личи на присвојни придев пошто се као презимена у листама презимена бележе само Момиров и Момировић, али и презимена на -ац су честа (нпр. Лутовац, Кањевац, Поломац и сл.).

аа) скраћено име и средње слово и презиме

Св. Р. Малишић (9, 19, 22, 150).

Писар Св. Р. Малишић – Малишић Држава – може се претпоставити да се намерно прави контраст *мали(шић)*

према држава, могао се презивати и Великић. „Презиме је онако, звучи скромно, али надимак је моћан, да не може бити моћнији” (Петровић 2010: 9).

аб) надимак и презиме

Лаза Јовановић (5, 9, 18, 19, 68, 148); Руди Прохаска (22, 32, 33, 66, 101, 106, 121, 145).

Лаза је први лик са којим се сусрећемо у роману. Он је обућар пореклом из Рашке. Не зна да ли је Лаза надимак или право име, очекивано је да је надимак од Лазар. Главни јунак је Рудолф Руди Прохаска који је рођен у Дарувару где се његова породица доселила из Чешке. Осим биоскопа имао је жену Мару и папагаја Демократију.

б) Само име

Трајко (18); Коста (35); Драган (47, 108); Ибрахим (54, 110, 138, 154); Франц (61); Кемал (65); Крле (72); Његомир (78, 114); Марко (96, 149); Панта (102, 149); Јохан (142, 146).

Структура само име често се јавља у корпусу (око 11 пута) и разликујемо домаћа (Трајко, Коста, Драган, Његомир, Марко, Панта) и страна имена (Ибрахим, Франц, Кемал, Јохан). Панта је у вароши познат као Мајстор за ручак (Петровић 2010: 14), Ибрахим је посластичар, Његомир је рокер у одустајању, бубњар за свадбе, а Марко је кројач.

в) Само презиме

Симоновић (30, 39, 83, 120, 123, 151, 152, 170, 171); Кра-

сић (33); Јагодић (35); Аврамовић³ (41, 118, 124, 156); Ђорђевић (48); Ераковић (50, 114, 133); Петронијевић (80, 111, 161); Ресавац (80, 111, 161); Станимировић (80, 111, 161); Ускоковић (83, 86, 164); Швабић (91); Прохаска (104, 151); Карајовић (106); Момировац (120, 156).

Као и структура само име, тако и структура само презиме често се јавља у корпусу (око 14 пута). Петронијевић, Ресавац, Станимировић увек се јављају у роману заједно и овим редом – редом како седе у биоскопу. Уз Красића често иде атрибут *дуљави* Красић (Петровић 2010: 33), што је поново контраст према презимену Красић од красан у значењу леп.

г) *Надимци* су веома стара антропонимијска категорија и најпогоднији су за креирање ликова. Најчешће су настали на основу физичког изгледа, карактерне особине, појединачне ситуације, хабитуалне радње, занимања, места, националности и сл. (уп. Ђирић–Ђурић 2017: 320). У литератури се издвајају неправни и прави надимци. Неправни су они који су настали варирањем елемената из имена или презимена, а прави су они који су мотивисани неким својством или појавом у вези са оним на кога се односи.

Чкиљац⁴ (34, 149); Бодо (44, 108, 113, 115, 126); Вејка (46, 113, 118, 129); Гаги (47, 108, 113); Руди (67, 68); димничар Мушмула (68, 141, 150); Абрихтер (73); Невидљиви (20, 141, 148); Врежинац (52, 136); Кепа

3 Високи партијски функционер друг Аврамовић, који има грчеве у више од шездесет мишића руке због чега је неконтролисано подиже, као да нон-стоп гласа, а тај рефлекс представља ироничну метафору о бланко подршкама свакој одлуци КПЈ.

4 Чкиљац је кадровик, неумерено је пушио и због дима је стално капке држао притворене.

(78); Ото (78, 118, 159); Чекањац (83, 115, 165, 166); Циџан (83, 89, 115, 167); Фазан (83, 87, 115, 167); Цале (99); Ђоро (104, 141, 148); Милкинац (148); Крле (154, 156).

Физичке особине су често извор за метонимијско стварање надимака (нпр. Ђоро, Вејка, Чкиљац).

Чкиљац је добио надимак зато што је стално чкиљио, држао капке полуотвореним због дима од цигарета. Бодо (вероватно од Слободан) је градски пијанац. Мушмула је имао подвиг са пајањем таванице са које се откинуо као мушмула. Невидљиви је био доушник па отуда и такав надимак. Циџан је турцизам који значи накићен, украшен и није случајно да такав надимак има онај који воли да се сређује и лепо облачи. Вејка је сува гранчица и није необично да има овај надимак јер је „био лаган као перце. Тешко да је имао педесет килограма... непрестано је био обузет паничним страхом да га ветар не одува” (Петровић 2010: 46).

Крле Абрихтер добио је надимак према упечатљивој ситуацији када је у биоскопу плашио друге да ће их абрихтером сећи. У литератури се овај тип надимака сврстава у оне чији си изворни домени њихове хаби-туалне радње. Овакви надимци често имају замагљену мотивацију за оне који нису упућени у њихов настанак. Абрихтер је алатка за стругање и обраду дрвета, а Крле је погрешно и уместо циркулар рекао абрихтер. Нас писац уводи у контекст и разрешава мотивацију.

Врежинац је посредник и надимак је мотивисан тиме што врежа значи лоза и фигуративно значи да спаја, шири се и везује. Може се претпоставити да има ову мотивацију.

Већина надимака спада у праве надимке и једино се за Бодо према Слободан, Руди према Рудолф, Милкинац према Милка може рећи да су неправи.

д) Трочлана структура: *име и њрезиме и надимак или име/њрезиме и надимак*

индустријалац Миљко Петровић Рижа (11); Миле Марковић Гроф (43); Селим Баку Аксу (64).

Малишић Држава (9); Миша „Шмол” (18); Крле Абрихтер (82, 108, 114, 139, 155,); Миле Гроф (43); Шваба Монтажа (92, 112, 174); Божа Цугер (94, 148, 150).

Само се три пута јавља структура пуно име и презиме и надимак, а чешће се јавља само име или презиме и надимак (шест пута). Миле Гроф је интерниста и добио је надимак гроф пошто је околина његово држање, манире и понашање оценила као грофовско.

ђ) само почетно слово имена

Ж. (51, 108, 136); З. (51, 108, 136).

Потпуно необично, али стилски маркирано јесте именовање два лика само почетним словом имена – Ж. и З. Није случајно што су баш Ж. и З, а не нека друга слова. Седе у седмом реду и они су осми и девети лик које нам писац уводи, као што су Ж и З осмо и девето слово азбуке. Ништа код Петровића није случајно. Јављају се три пута и увек се о њима заједно говори. Они су градски мангупи од дванаест година и волели су да праве шале са Ераковићем који је седео испред њих. Можда и зато што су малолетни остају без пуног имена. Обојица су погинули као војници ЈНА у сукобима приликом распада Југославије од рикошета пушчаног зрна.

е) необични спојеви

капелан Вирт (18); Милкинац Бабл Гам (29, 81, 119); Далипи Веби (29, 81, 119).

Милкинац Бабл Гам (bubble gum – жвакаћа гума) узвикује бабл гам док продаје жваке, кокице, он је повратник из Америке. Име Далипи Веби који је из Македоније делује веома експресивно, али нам је писац потврдио да се ради о стварном имену које је забележио (није га писац креирао)⁵.

Укупно се у корпусу јавља око 50 мушких имена.

4.2. Именовање женских особа

За разлику од мушких имена, женски су у другом плану. Јавља се укупно четрнаест женских ликова и то се најчешће наводи само име (8 пута), само презиме (по оцу и по мужу) (2 пута), пуно име и презиме само једном у експресивном примеру *Елодија Невајда* и три надимка.

а) Само име

Тилда⁶ (18); Јасмина (54, 138); Мара (66, 68, 106, 141, 142, 150); Христина (83, 87, 115, 167); Славица (91, 121, 123, 175); Деса (96); Каранфила (121); Герта (144, 145, 146).

Овај тип именовања, само именом, најчешћи је код женских ликова. Поред Маре која је главни женски лик, супруга Рудија Прохаске, Славице, благајнице и Христине која је уз Фазана пар који седи у осамнаестом реду, остали женски ликови помињу се по једном и то успутно. Интересантно је име Тилда. Она је заносна певачица,

5 Мора се признати да услед изразите експресивности овог онима и овде смо имали идеје о скривеној мотивацији (*Да ли пиве би?), али нам је писац отклонио недоумице. Када се превише трага за скривеним трага се и тамо где га и нема.

6 Немачко порекло од Матилда.

како писац каже „права фуфица”. Да ли је Тилда скраћено име од Матилда или Тилда или можда има везе са знаком за понављање речи (~) (витичаста линија) остаје нејасно. Свакако је име необично и упечатљиво. Деса се може сматрати и надимком од Десанка. Каранфила је женско име настало према називу цвета, што је чест модел настанка онима. Она је фризерка. Герта је љубавница командира Гестапоа у Краљеву која је Рудију пред сам крај рата спасила живот.

б) *Само њрезиме (њо оцу и њо мужу)*

Ђирићева (83, 86, 89, 164); Ераковићка (50, 113, 114).

Ђирићева и Ускоковић су љубавни пар. Њима писац помиње само презимена. Ђирићева је из угледне лекарске куће. Ераковићка је жена од Ераковића, уметника коме је неизмерно веровала.

в) *Надимак*

Тршутка (81, 115, 162, 163); Цаца Капетанка (83, 87, 89, 109, 115, 167); Мадам Пипи звана Сунцокрет (97, 116).

Тршутка је деведесетих променила име и презиме и сада има само надимак. Тршутка је била мушкарача, али је имала момке. Постала је познати модни креатор.

Цаца Капетанка је била професионално орјентисана ка војсци и била је љубоморна на Ђирићеву из лекарске куће. Њој је Цицан био сводник и посредовао је између Цаце и „корисника”. То што је волела војнике, нарочито пешадинце донело јој је надимак Капетанка.

„Неки су је звали по 'француски љупко' – Мадам Пипи. Неки други, грубо се шалећи – Сунцокрет. Јер није било муштерије која би доле зашла а да је она не би испратила погледом озареног лица.” (Петровић 2010: 97). Није био довољан један надимак већ има два. Теткица у тоалету па отуди пи-пи.

г) *Име и њрезиме*

Елодија Невајда (77, 109, 111, 114, 158).

Једини женски лик који има и име и презиме јесте наставница музичког. Иако постоји презиме Невајда (хрв.), очито је да је писац имао другачију мотивацију – да од ње нема вајде. Тако при крају романа писац каже: „Затим је у СУП-у поднела захтев за промену презимена. Одузела је оно 'Не' и постала Вајда Елодија” (Петровић 2010: 158).

Интересантно је и што име Елодија подсећа на Мелодија, а пошто је наставница музичког асоцијације су могуће и вероватно нису случајне.

5. Комични ефекти изазвани антропонимијским јединицама јесу имењаци, Роми Гаги и Драган. „Гагијево право име било је Драган, док је Драганов надимак био Гаги. Први, нешто старији Гаги, био је неписмен, па му је други увек читао шта то ситно пише на титлу, да, тамо, доле ...” (Петровић 2010: 47). Писац час каже старији Гаги и Драган, час млађи Гаги и Драган, па онда Гаги и Драган тако да се тешко може разумети ко је ко.

6. Заступљене су и антропонимијске јединице које се односе на познате личности. Ови ликови нису ликови романа, а они се током фабуле умећу да би се дочарао временско-социјални контекст и дала документарност.

Краљ Александар Први Карађорђевић (13); Хајле Селасије (49,131); Марлена Дијрих, Чарли Чајлин, Гари Кујер, Грејта Гарбо, Ширли Темпл; Ханс Мозер, Пола Нејри, Рудолф Валентино, Жан Габен, Адолф Манжу, Луј Жуве, Емил Јанинис, Хеди Ламар (70); султан Абдулхамид Друи (59, 63); Тахсин-паша (60).

„... и Хомера и Данијеа, и Сервантеса и Шекспира, и Досјојевској и Мана...Посебно обративши пажњу на *Раблеа* и *Гојоља*” (Петровић 2010: 132).

У роману се дају и натписи урезани на столицама међу којима су и антропониими: *Теофил, Шоле, Слађана, Мирјана* (27).

7. Може се закључити да од око седамдесет антропониимијских јединица скоро све су мотивисане и стилски маркиране. Након проведене анализе може се закључити да стилематични антропониими (номени и когномени) код Петровића представљају подлогу за изражену стилогеност.

На крају, када поставимо све ликове на своја места у биоскопу разрешава се Петровићев поступак у одабиру имена ликова. Од првог до последњег реда имена јунака нижу се почетним словима азбуке, од Аврамовића у првом реду, Бодо у другом, Вејка у трећем, Гаги и Драган у четвртом до Швабића – Швабе Монтаже који пушта филмове. Као да је писац прво сачинио овај азбучни попис ликова, а онда их надограђивао и уклапао те отуда можда и оправдање зашто нема продубљивања у грађењу ликова. Сваки јунак има своје тачно место и њих тридесет су поред три главна лика системски уклопљени у причу.

Ликови се постепено уводе како седе у биоскопу, од првог до осамнаестог реда, а на крају се даје епилог о главним ликовима шта је било са њима. Отвара се и затвара

круг као на позорници, филму. Нема грађења ликова, већ се само дају основне информације о ликовима. Писцу није био циљ да продубљује психолошки профил ликова и шири слику, све је дато на нивоу скице лика.

Распоред имена ликова од првог до последњег реда у биоскопу има структуру акростиха (азбучни распоред слова од А до Ш) коју је немогуће лако учити током читања. Издвајањем имена по распореду седења то се јасно уочава. У прилогу рада представљена је описана структура.

У духу постмодернизма⁷ да се систем и структура морају пореметити како би се оставило простора за варијације, за наставак, јер строга структура или систем значе завршетак и затварање круга, а нарушавање структуре оставља слободу и простор за даља промишљања оправдава Петровићево премећање редоследа у 18. реду па се прво уводи Џиџан, а затим Чекањац, као и намерно разбијање структуре у 8. реду где седи Врежинац. Иако је празнина за пролаз после 9. реда и било би логичније да се ту разбија структура, писац свесно структуру нарушава у реду испред. Све је код Петровића промишљено, јасно, а опет замагљено и остављено читаоцу да рашчитава и разуме на свој начин.

Све ово показује да су антропонимијске јединице у овом роману изузетно значајне. Галерија ликова и њихова стилематичност која је у раду анализирана у функцији је њихове стилогености како за сваки оним појединачно тако и у њиховој целисти тако да би и стилогена анализа дала значајне резултате.

7 Више о томе у Л. Хачион 1996.

ИЗВОР

Петровић 2010: Горан Петровић, *Исиод ѿаванице која се љусѝа*, Београд: Новости.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђуровић – Спасојевић 2017: Сања Ђуровић, Марина Спасојевић, „Стилска функција антропонимијских јединица у роману *Време кокошки* Добрила Ненадића”, Зборник радова са 11. Међународног научног скупа на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (28–29. 10. 2016), књига 1: *(Српски) језик у комуникаѝивној функцији, уредници: М. Ковачевић, Ј. Петковић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 179–188.*
- Јовић 1975: D. Jović, *Lingvostilističke analize*, Београд: Друштво за srpskohrvatski jezik.
- Ковачевић 2012: М. Ковачевић, *Сѝилисѝика и ѝрамаѝика сѝилских фиѝура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Ковачевић 2014: Милош Ковачевић, *Двозначно (не)оѝлашавање Демокраѝије у роману Горана Пеѝровића „Исиод ѿаванице која се љусѝа”*, у: Зборник радова са осмог међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, књига I: *Вишезначносѝ у језику*, Крагујевац: ФИЛУМ, 23–34.
- Ђирић–Ђурић 2017: Младен Ђирић, Љубица Ђурић, „Појмовни обрасци стварања надимака у српском језику”, у: *Језици и кулѝуре у времену и ѝросѝору*, тематски зборник, Нови Сад: Филозофски факултет, 317–327.
- Хачион 1996: Линда Хачион, *Поеѝика ѝосѝимодернизма: историја, теорија фикција; превели: Владимир Гвозден, Љубица Станковић*, Нови Сад: Светови.
- Шћепановић 2019: Михаило Шћепановић, „Оними под лупом лингвостилистике”, *Српски језик XXIV*, 127–134.

Прилог: Редослед седења ликова у биоскопу

I	Аврамовић
II	Бодо
III	Вејка
IV	Гаги и Драган
V	Ђурђе Ђорђевић
VI	Ераковић
VII	Ж. и З.
VIII	Врежинац
IX	Ибрахим и Јасмина
X	Крле Абрихтер
XI	Лазар Љ. Момировац
XII	Невајда Елодија, Његомир
XIII	Ото
XIV	Петронијевић, Ресавац, Станимировић
XV	Тршутка
XVI	
XVII	
XIII	Ђирићева и Ускоковић, Фазан и Христина, Цаца Капетанка и Џиџан, Чекањац
Швабић – Шваба Монтажа (кино-оператер) Славица, благајница разводник Симоновић	

Sanja Đurović

TYPES OF ANTHROPONYMIC UNITS IN THE CINEMATIC NOVELLA „UNDER A CHIPPING CEILING” BY GORAN PETROVIC

Summary

The paper analyzes the stylistic function of anthroponyms depending on their structure, formation and motivation in the novel *Under a chipping ceiling* by Goran Petrovic. Onomastic units as part of the linguistic system are devoid of semantic content. In other words, they just name it, they don't label it. However, in literary text, they have multiple functions and are transmitted different messages. The text is rich in anthroponymic units and the writer has carefully selected them. Anthroponyms have a special function in the text and a stylistic effect.

In the example of about 70 onyms, its showed exceptional creativity and a clear structure that was established in advance.

Key words: Goran Petrovic, *Under a chipping ceiling*, Anthroponyms, Onomastylistics